

Yashoda Girls' Arts & Commerce College, Nagpur

Project in Environment Science

Session: 2021-2022

**Name of the Project: Project on Environment & Human
Health**

Number of Students Enrolled: 09

Name of Co-ordinator : Dr. Lalita Punnaya

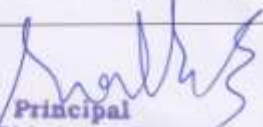
Yashoda Girls' Arts & Commerce College

Affiliated to Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University, Nagpur
NAAC Accreditation B++ with 2.82 CGPA

Sneh Nagar, Wardha Road, Nagpur. 440015

Brief Report of Activity

Academic Year- 2021-2022

Name of Project	Project on Environment and Human Health	
Academic Year of the project	2021-2022	
Subject/ Course under which the project is taken	Environment Science	
Number of students Completing the course	09 Students	
Brief Report	<p>The project on Damage to Environment and Human health was given to the students of Environment Science as one of the compulsory course of RTM Nagpur University in which the project work is mandatory for the students to complete during the Session 2020-2021. Accordingly 09 students completed the project and submitted their project reports. They were awarded grades on their project work.</p>	
Project outcomes	<ul style="list-style-type: none">• The students learnt a lot through the project regarding the impact of Environmental changes on Human Health• They found out different aspects of the topic under study.• They completed the project under the guidance of the course co-ordinator.• They understood how the human health is affected by the increasing pollution and other factors damaging the environment.	
Number of Beneficiaries:	Students: 09	
Criterion No: I	Metric No: 1.3.2	
Signature of Course Co-ordinator	Signature and Stamp of IQAC Co-ordinator	Signature & Stamp of Principal
	 Co-ordinator, IQAC Yashoda Girls' Arts &	 Principal Yashoda Girls Arts & Commerce College, Sneh Nagar, Nagpur-15

Commerce College, Nagpur

List of students completing the project

Parvatham Bhagavati Health & Education Society's
Yashoda Girls' Arts & Commerce College, Nagpur
Accredited B++ by NAAC
Recognized by Government of Maharashtra • Affiliated to RTM Nagpur University, Nagpur
SNEH NAGAR, WARDHA ROAD, NAGPUR - 440 015. (M.S.) INDIA
Tel. : 0712-2290637 • Fax No. : 0712- 2290368 • Website : www.yashodagiriscollge.edu.in • Email : ygc.ngp@rediffmail.com

YGC No. / _____ Date _____

Project in Environment Science as per RTM Nagpur University Curriculum

Title of the Project: Environment and Human Health

Number of students completing the project : 09

Session 2021-2022

Sr. No.	Name of the students enrolment in project
1	SHIVANI NATTHU BAWANE
2	KALYANI NARESHRAO DHOTE
3	VAISHNAVI GAJANAN DHAGE
4	PRITI NILESH PANCHBHUTE
5	NANDINI DIPAK CHOUDHARI
6	PRATIKSHA RAVINDRA SHALWANTE
7	SHILPA DEVIDAS WAGHADE
8	PRAJAKTA RAJKUMAR DHAWALE
9	SINDHU DEVRAO SARVE

Signature of Project Co-ordinator
(Dr. Lalita Punnaya)

Signature of the Principal
Principal
Yashoda Girls Arts & Commerce
College, Sneh Nagar, Nagpur-15

Co-ordinator, IQAC
Yashoda Girls' Arts &
Commerce College, Nagpur.

SEAL

POCO
SHOT ON POCO X2

Project Copy

Topic _____

Date _____

Page _____

शिवांगी नश्यु
बावणे

class :- 2nd year (com.english)

यशोदा गॉल्स कॉलेज नागपूर

विषय :- पर्यावरण व मानवी आरोग्य

2021-2022

[Signature]
PRINCIPAL
Yashoda Girls Arts & Commerce Colleg
Sneh Nagar, Nagpur-15

Shikrupa

पर्यावरण व मानवी आरोग्य

पर्यावरणाचे महत्त्व :-

सराठी शब्दबंधातील पर्यावरण या शब्दाच्या व्याख्येनुसार सजीवांच्या नैसर्गिक परिसरास पर्यावरण असे म्हणतात. वैज्ञानिक पारिभाषिक कोशानुसार पर्यावरण या संज्ञेत वनस्पती अथवा प्राणींच्या नैसर्गिक परिसरात जगताना वाढतात तेशीच हवा, जमीन, पाणी, इतर सजीव, पर्जन्यमान, उंची, तापमान, इत्यादी सर्वांचा समावेश होतो. सराठी विश्वकोशातील व्याख्येनुसार विशिष्ट वेळेचे पर्यावरण म्हणजे शिमावरण, जमावरण जीवावरण व वातावरण या मुख्य भूवैज्ञानिक घटकांतील सतत चालू असणाऱ्या प्रक्रिया व आंतरक्रिया यांचा परिणाम होय.

पर्यावरण म्हणजे एक असा विषय ज्यात आपल्याला जगावण्याची आणि मारण्याची दोन्ही क्षमता आहेत. ह्याने मानवाच्या सड कुसा ठेवावा यांगमा की वाईट, ताजा ठेवावा हीही क्षमता आहे. 5 जून पर्यावरण दिवस म्हणून साजरा केला जाणारा दिवस म्हणजे एक सणच आहे.

ह्या सृष्टीत असे मानले जाते की पृथ्वी हा एक असा ग्रह आहे जो सर्व गुण संपन्न आहे कारण हा पर्यावरणाने आणि मानवी जीवनात संपन्न आहे. पर्यावरणात खूप गोष्टींचा समावेश आहे जसे झाडे झुडपे, पर्वत, डोंगर, नदी, समुद्र, प्राणी, पक्षी, मानव, जन्म, वायू, अग्नी आणि इतर अनेक काही. पृथ्वीवर सर्वात जास्त कुठेमान असलेला प्राणी म्हणजे मानव आहे त्यामुळे आपण आपले पर्यावरण सुंदर बनवणे पाहिजे. पर्यावरण जीव जीवांना प्रगती करव्यास मदत करते आणि मानवांना देखील खूप मदत करते त्यामुळे मानवाच्या कार्ये बनते की पर्यावरणाचा सुदक्षित वेवायला हवे. मानवाच्या सुखी जीवनासाठी सभोवतालचे वातावरण, पर्यावरण सुंदर आणि स्वच्छ ठेवणे गरजेचे आहे. आणि मानवी जीवनात पर्यावरणाची गोष्ट केली तर त्या

जीवनात खूप महत्वाचा वाटा आहे. पर्यावरण आहे महत्त्वात आपण आहेत असे म्हटले गेले आहे वरिष्ठ नाही. आजकाल संवेदन शक्ती असामुळे ही पर्यावरण पर्यावरणाचा समतोल नाही ठेवता तर आपल्याला हे आहे नुकसान सोसावे लागू शकते. हा झाले पर्यावरण दूषित तर वाढत्या प्रदूषणातून आणि लवचकतेत तंत्रज्ञानाचा वापर जास्त होण्यामुळे. तंत्रज्ञानाच्या युगात मानव खूप पुढे गेला परंतु पुढे जाताना तो मात्र हे पिसरला की आपल्या काही चुकीमुळे निसर्गाचा द्यावी होऊ शकते ज्याने नंतर जीव सृष्टीला त्रास होईल.

जगात सर्वत्र जास्त प्रदूषण हे वाढत्या मध्यम निघणारा घुसमुळे होते. ह्या प्रदूषणातून वायू प्रदूषण असे म्हटले जाते. कारखान्या मध्यम निघणकर घर आणि सांडपाणी मध्यम सुध्दा प्रदूषण होते ज्याचे प्रमाणही दिवसेंदिवस वाढतच जात आहे. त्याचवेळी पाणी दूषित करणे ससे लक्षित उपडे भांडी घेते. लक्षित समुद्रात उचरा करणे. तर ह्या गोष्टी आपण येवढ्यातल्या ह्या ज्याने पर्यावरण सुरक्षित राहील. त्यामुळे आपण पाणी वाचवा ही मीहीम आत्मसात करायला हवी.

गाड्यांचा धूर, कारखान्यांचा धूर आणि सांडपाणी मीठा प्रमाणात आवाज अश्या असून काही गोष्टीमुळे वायू प्रदूषण, जल प्रदूषण, ध्वनी प्रदूषण अधिक प्रमाणात वाढत पर्यावरणातला हाती पोचवतात.

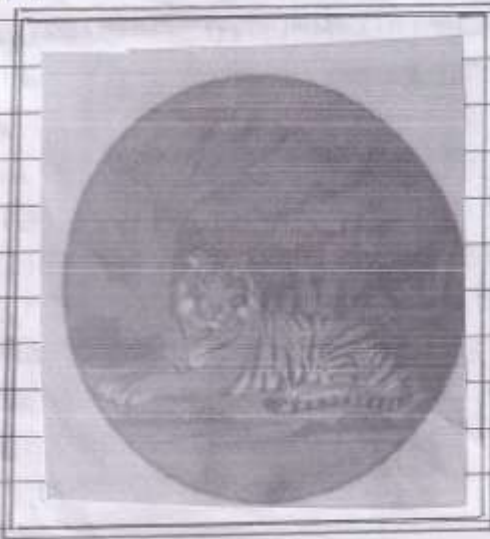
पर्यावरण विकवण्यासाठी झाडे खूप महत्वाची आहेत आणि आजकाल मुनुष्य झाडांना लक्ष करत आहेत. ज्यामुळे निसर्गाचा मोठा धक्का बसला आहे. जर आपल्याला पर्यावरण टिकवावे असेल तर आडे लक्ष करणे आणि आडे जाणे आत्मसात करायला हवे. निसर्गातील विविध सुंदर गोष्टींमधून आडे हे एक निसर्गाची सुंदर देणू आहे जिचा आपण भजण्यासून जपले पाहिजे. माणसांना लक्ष्यासाठी झाडांची गरज असते कारण झाडांपासून आपल्याला ऑक्सिजन प्राप्त होते ज्यामुळे आपण जिवंत राहू शकतो. झाडांना जाणून काही घेत नाही तर त्यांना जगावे देखील महत्वाचे आहे. आडे सुडके निसर्गाची शान आहे ज्याने निसर्गाचा सौंदर्य प्राप्त होते.

मानवाने नवीन पद्धत्या शोध जाणवण्यासाठी हे लक्षात घ्यायला हवे की ह्याच्यामुळे पर्यावरणाचा काही धानी तर जाही होत आहे ना. आणि जर होत असेल तर ते विशेष थांबवायला हवे कारण जर ही सुद्धी राहील तेव्हाच ती पद्धत आपल्या कामात येईल नाहीतर आपल्याला बघायला देखील मिळणार नाही.

अखेर एक मुख्य मुद्दा म्हणजे मुनुष्य सध्या पर्यावरणाच्या विरुद्ध जात आहे जसे पर्यावरणाने मानवाना खाण्यासाठी खूप काही नैसर्गिक गोष्टी दिल्या आहेत जे फळांच्या रूपात आपल्याला मिळतात, परंतु मुनुष्य मोसादारी होऊन निसर्गातील जीवोत्पा मासून त्यांचे मास खात आहेत. त्यांच्या व्यतिरिक्त लोक कृत्रिम पदार्थ खात आहेत जे पणु निर्माण स्वरूपाने येतात. ह्या गोष्टींनी पर्यावरणाचा प्राण्यांना आणि मानवाना धोका होतो आहे.

પ્રાણીઓ શિકાર કરતાં ત્યાંના મૂલ્ય તેને મહુબ્યાચ્ય।
દાતાત નાદી આદે પરંતુ તરીદી દે મહુબ્યાત।
સમજત નાદી. આજકાલે ભુદી દેવલે અસેલ કી
કુદી પ્રાણી તુલ દોત આદેત આઠિ ત્યાંચી
પિદી વેચીલ તલ્લ ક્ષાલી આદે તર ત્યા માનવ
મુલેચ્ય ક્ષાલે આદે. તાલની ભોડસંરબ્યા વેચીલ પર્યાવરણાલ
દુષિત કરલે ક્ષરણ લેવદી સંબ્યા લેવદે જાસ્ત પ્રમાણત
પ્રદુષણ દોલે. ભોડું કુદે ફિચ્યુચમા ગોલે કી તમોચ
કુચરા કુચરાત આઠિ બ્લાસ્ટિકુચે વસ્તુ તર જામેલાગી
ફેકુલેલી વિકસતાત જ્યાલે કુમી પ્રદુષણ નિર્માણ દોલે.
તરે કિતારી આઠિ સમુદ્ર કિતારી ફિચ્યુચમા ગેલ્યાવર
પર્યટકુ પક્ષ્યાલ કુચરા ટાકતાત આઠિ બ્લાસ્ટિકુચે
વસ્તુ. પિશ્યા, બાટલ્યા અલી ફેકુલેલ્યા અસતાત
જ્યાલે જલ પ્રદુષણ દોલે. તર દે રોચબ્યાસાઠી આપણ
આપલા કુચરા આપલ્યા વગેત અસુત પકુ ઠિડાળી
કુચરા કુચીતુ ટાકાયલા દવા જ્યાલે પ્રદુષણ
નિયંત્રિત દોલે.

Teacher's Signature _____

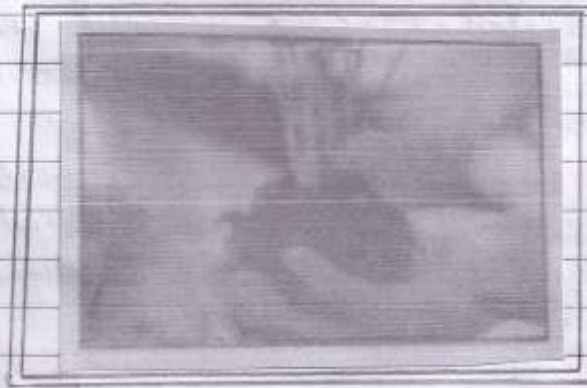
पर्यावरणीय घटक बनावटारे घटक

पृथ्वीवरील जीवांचे वितरण जैविक आणि अजैविक दोन्ही भौतिक घटकांच्या तीव्रतेमुळे होते. थोडक्यात, इकोनॉमी पाच वेगवेगळ्या स्तरांमध्ये विभागली गेली आहे.

जीव, समुदाय, लोकसंख्या, पर्यावरण आणि जीवशास्त्र.

हे पाच स्तर अनुक्रमित सातत्य तयार करतात. व्यक्ती लोकसंख्या बनवतात. लोकसंख्या एकत्रितपणे समुदाय तयार करतात. समुदायांमध्ये निहित, आपण हे देखील लक्षात घेऊ शकतो की पर्यावरणातील वातावरण पर्यावरणाद्वारे बनलेले आहे. या कमाने, प्रत्येक निर्मिती आपसात परस्पर संवाद उभा आणि सुसंवादात असते.

इकोनॉमीच्या प्रभाव जिवंत आणि निर्जिव वातावरणावर होतो, नैसर्गिकरित्या त्याच्या आरोग्याशी घेत संबंध असतो. पर्यावरणीय समतोल साधणे किंवा त्यात व्यत्यय घालण्याचे धाडण्या, ज्या आपण ज्याच वेळा ऐकू शकतो, हा एक महत्त्वपूर्ण टक्क्यात आहे ज्याचा प्रभाव सर्व सजीवांच्या आरोग्यावर खोलवर परिणाम होऊ शकतो.

पर्यावरणीय आरोग्य संबंध

पर्यावरणीय वातावरण ज्यामध्ये सर्व सजीव आणि निजीव प्राणी वस्तूत, ते प्रकाश विशिष्ट क्रमाने कार्य करतात. पर्यावरणीय वातावरण कुडी वेळा नैसर्गिक परिस्थितीत विघडू शकते परंतु मानवी परिणामामुळे त्यांचे लुप्तमान होऊ शकते आणि अनियमितता देखील विस्तृत येते. दवाभतातील बदल, पर्यावरणीय फरक, उत्पादनाची परिस्थिती आणि उत्पादनाची गुणवत्ता आसारखे अनेक घटक पर्यावरणीय बदलांचे प्रतीबंध आहेत. पर्यावरणीय बदल विशेषतः मानवनिर्मित किंवा नैसर्गिक परिणामी, अल्पकालाच्या वर्षात व्यापक प्रमाणात पसरले आहेत.

वाढती उन्हाळी वार्मिंग, मातीची अकार्यक्षमता वाढणे, दिसण्याभार क्षेत्रे कुमी होणे इत्यादी. मानव जाऊ शकते अशा लक्षांचे परिस्थितीच्या निर्मितीतील मानवी कारक हे पहिले कारण आहे. निसर्गावर मानसाने केलेले हे नकारात्मक बदल नैसर्गिक पुन्हा परिणाम करतात. पर्यावरणीय समतोल विघडण्यात मानवी आरोग्यावर खोलवर परिणाम होऊ शकता. वाईट परिस्थितीच्या उद्भव अनिवार्य आहे. उदाहरणार्थ, आम्ही दृष्टी शकते की अल्पकालाच्या वर्षात जीवसृष्टी उत्पादने आद्यक व्यापक होत आहेत. अनुवांशिकरित्या सुधारित जीवांचे पूर्ण केले जाऊ शकते कारण अशा वेळी लक्षातून मानवी आरोग्यास महत्त्वपूर्ण होऊ. असले हे वैज्ञानिक संशोधनाच्या परिणामी झाले आहे.

मानवतेला, ज्याला वेगवान आणि अधिक उत्पादन करायचे आहे, हे साध्य करण्याच्या प्रयत्न करतांना आरीग्याकडे दुर्लक्ष करते. खरंतर, आज फुफुंरोग आणि वेगवेगळ्या प्रकारच्या रोगांचे मुख्य कारण म्हणजे जीवमती उत्पादने जी पर्यावरणीय शिल्मक मूलभूतपणे व्यत्यय आणण्याचे एक मार्ग आहेत.

आरीग्यावर पर्यावरणीय घटकाचा परिणाम हा आणखी एक मुद्दा आहे ज्याचा आपण आपल्या शीर्षकात उल्लेख करू शकतो, ग्लोबल वार्मिंगा समस्या ज्याच्या आपण मीठ्या प्रमाणात आणि वातावरणीय परिणामांमध्ये सामना करतो. अनियोजित विस्तार आणि अनियमित प्रसाराने गर्दी असलेल्या मानवी लोकसंख्येच्या निसर्गावर दिसल्या भागाचे प्रमाण कमी होणे सर्वात महत्वाचे कुसुरान आहे. पर्यावरणीय समतोल बिघडण्याचा सर्वात महत्वाचा धोका म्हणजे दिसल्या भागाच्या दळदळ घटानंतर वातावरणात उत्सर्जित धानिकारक वायूंची वाढती प्रकृता, ज्याला ऑक्सिजन स्त्रोत म्हणून परिभाषित केले जाते. ग्लोबल वार्मिंगाच्या परिणामी, मानवी, प्राणी, वनस्पती शोडक्यात; सर्व सजीवांना त्याचा वाईट परिणाम होतो. जिवंत जीव ज्यांना त्यांच्या महत्वाच्या क्रियात महत्त्वपूर्ण होण्याचा सामना करावा लागतो अशा परिस्थितीत पर्यावरणीय संतुलनात या बदलांमुळे गंभीर आरोग्य समस्या उद्भवू शकतात. परिणामी, सर्व सजीव आणि निर्जीव स्वरूपांवर त्याच केलेले पर्यावरणीय वातावरण एकत्र येऊन सर्व सजीव आणि निर्जीव प्राण्यांशी घेट सेवाद साधतात. म्हणूनच, या पर्यावरणीय संतुलनात सर्व प्रकारच्या गडबड आणि अडथळांचा परिणाम संपूर्ण जिवंत जगाच्या संतुलित मानवाच्या दारोभ्यावर गंभीर परिणाम होईल.

पर्यावरणाचे प्रकार

नैसर्गिक पर्यावरण :-

पृथ्वीच्या सुरुवातीवर प्राकृतिक किंवा नैसर्गिक घटकांच्या समाविष्ट होते. नैसर्गिकरित्या निर्माण होतात त्याला नैसर्गिक पर्यावरण असे म्हणतात. नैसर्गिक पर्यावरणाला पाणी द्या, सूर्य, जंगल, प्राणी, जैविक घटक, हवामान वातावरण इत्यादी घटकांच्या अन्वयाने वेगळे होते. पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर नैसर्गिक पर्यावरणात विविधता आढळते, त्यामुळे भारताच्या प्राकृतिक रमणस्थाने सुद्धा मित्रता दिसून येते. जसे आरलाच्या उत्तरेला हिमालय पर्वत, गंगेच्या सुपीक मैदान, दक्षिणेला हिंदी महासागर, पूर्वेला बंगालच्या उपसागर, पश्चिमेला अरबी समुद्र व पश्चिम घाट आहे.

मानवनिर्मित पर्यावरण :-

पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर जे घटक मानवनिर्मित तयार होतात त्याला मानवनिर्मित पर्यावरण किंवा सांस्कृतिक पर्यावरण असे म्हणतात. मानवाने आपल्या बुद्धीच्या जोरावर अ-भाव आणल्या व्यवसार अनुभवात बदल केला आहे. मानवनिर्मित पर्यावरण कृत्रिम मानवी आले आहे. लोकसंख्या, मानवी वसाहती, रस्ते, हवाईमार्ग, रेल्वे, उद्योगधंदे व वाहतूक व पळवणवळण, बाजारपेठ इत्यादी घटकांचा अभ्यास मानवनिर्मित पर्यावरणात केला जातो. मानवाच्या प्रगतीत विप्लान दिवस वाढ घेत आहे मानवाच्या या पर्यावरणात वास्तव्य असल्यामुळे राहणीमानात सुद्धा बदल आला आहे.

पर्यावरण प्रदूषण :-

आज आपण जगाभरा मध्ये पाहलीच आहोत की पर्यावरण प्रदूषणाला सर्वोच्च तीव्र देत आहोत. मुख्यत्वे त्वरित भागाच्या भागात आपले दीर्घकालीन आयुष्य धोक्यात टाकले आहे. औद्योगिकरण आणि शहरीकरणामुळे माणसाला वाहत आहे ती त्याचे आयुष्य अथवा सुखकर आणि खोशीस्फुरण आणते आहे परंतु माणसाला हे महिती नाही की आपल्याला जगाच्यासाठी भागणान्या हवेचे प्रदूषण किती झाले आहे. आपल्याला पिव्यासाठी भागणान्या पाण्याचे प्रदूषण किती झाले आहे आणि माती प्रदूषण आले आहे तसेच औद्योगिकरणासाठी जगाच्या मारा झाला आहे तसेच जगाचे पर्यावरण प्रदूषण वाढतच सुरू झाले आहे आणि या वाढत्या प्रदूषणामुळे मुख्यत्वे वाढत्या तापमानाला, हवेतील बदलला, हवामानातील बदलामुळे होणारे आजार, भूकंप, दुष्काळ, पूर, जमीनीच्या उत्पादन क्षमते मध्ये घट आणि ओझोनच्या थर कुमी होवून उष्णता वाढणे यासारख्या समस्यांना मुख्यत्वेला तीव्र धावे लागत आहे.

पर्यावरणाचे घटक :-

पर्यावरणाचे घटक प्राकृत्याने दोन प्रकाराने विभागलेले आहेत ते म्हणजे जैविक घटक आणि अजैविक घटक.

जैविक पर्यावरण :- जैविक पर्यावरणामध्ये प्राणी, पक्षी, कीटक, जंगल एकपेशीय वनस्पती, सरपटणारे प्राणी, जीवाणू विषाणू कृत्री आणि सूक्ष्म जीव यासारख्या सजीव घटकांचा समावेश होतो.

अजैविक पर्यावरण :- अजैविक पर्यावरणामध्ये जमीन, माती, दग, हवा, धूळ, पर्वत, जंगल, पाणी, तट, तापमान, पाण्याची वाफ, वाळू यासारख्या निर्जीव घटकांचा समावेश होतो.

मानसिक आरोग्य म्हणजे काय ?

प्रस्तावना :-

जसे पीटात दुखतं, हात पाय दुखतात ससेच मताचेही दुखणे असू शकते, पण शरीरिक दुखणे हे दिसते, पटकळ नसतात येते. पण मानसिक आजार दिसतही नाहीत आणि पटकळ नसतही येत नाहीत. मानसिक आकारांमध्ये समाजामध्ये अतिशय सुखीच्या आणगे वाईट समजूती आहेत. मानसिक आजार म्हणजे फक्त वेड लागणे अशी एवढी गैरसमजूत आपल्या समाजात आहे आणि वेड लागणे म्हणजे वेड्यांच्या दवाखान्यात दाखल करून घ्यावेत दुसरा काही उपाय नाही असा समज आहे.

पण मानसिक आरोग्य म्हणजे आयुष्यात येणाऱ्या सगळ्या व्यावाहिक अडथळांना शबरीपणे सामोरे जाणे, कुटुंबातील आणखी समाजातील इतर लोकांशी चांगले नाते असणे असा अर्थ आहे.

मानसिक आरोग्य चांगले असण्याची लक्षणे :-

- त्या माणसाचे मन शांत असते.
- इतरांपरोबर जुळवून घेता येते.
- कोणी नावे ठेवली, कोणी उदणीकुणी कुणी तरीही दुखावले न जाणे.
- आपल्या प्रश्नांना आणखी उत्तर शोधणे.
- आपल्याला आयुष्यात काय करायचे आहे ते ठरवणे.
- मनावर ताबा असणे.
- जीवनातले ताण-तणाव काळजी सहन करण्याची क्षमता आहे.

मानसिक आरोग्य चांगले राहण्याकरीता :-

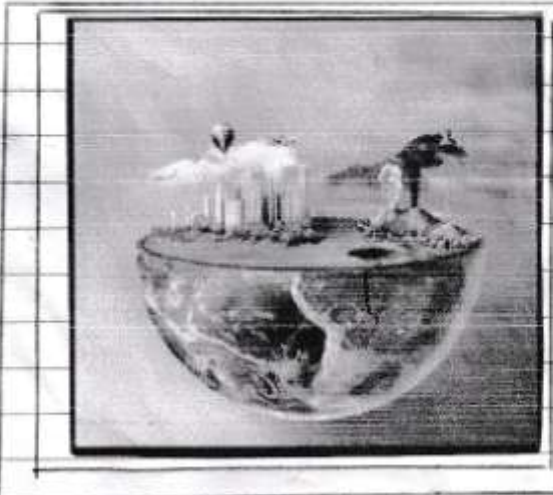
- योग्य, फ्रेश आणि वेळेत आहार घेणे.
- स्वतःची व परिसराची स्वच्छता ठेवणे.
- चांगल्या सवयी लावून घेणे - धूमपान, मद्यपान व इतर
- नियमित व्यायाम करणे.
- तावातागाव व काळजी कमी करणे.

मानव आणि पर्यावरण

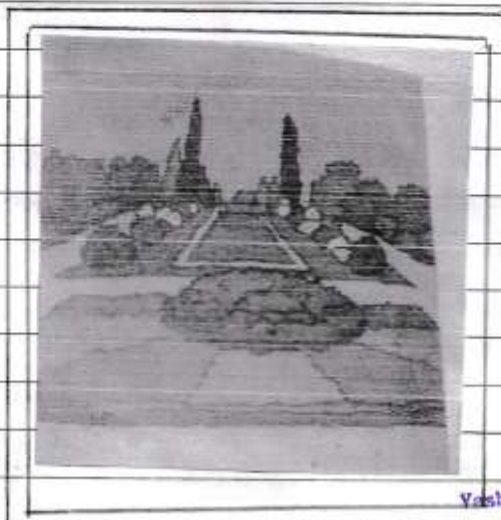
मानवी आयुष्य जगताना उपयोगी वस्तू निसर्गाने मोठ्या तत्परतेने प्रदान करित असते. पण जेव्हा त्याची परतफेड करायची संधी मेलत नाही मात्र बहुधा एक पाऊल मागे सरते. निसर्गाने मानवाच्या जन्माला दिले आहे. तो ज्याप्रमाणे आपली काळजी घेतो, त्याचप्रमाणे आपल्या हातून जर काही काळजी घेतून नैसर्गिक संकटांच्या माध्यमातून तो आपले कानडी पिळतो. दुष्काळ, भूकंप, ल्हुनामी, पूर अशा विविध संकटांच्या माध्यमातून तो आपल्याच्या घट्ट्यांना नादही करित असतो.

सध्या मनुष्यप्रणी उत्तमत्त हत्तीसारखा वातावरण, निसर्गाच्या हाटेच्या अखेरचा नाद ऐकू येईल. लोपर्यंत परत येऊ आलेली असून, वेगाने होणारे औद्योगिकीकरण, विकास या सगळ्या गोष्टी मानव आहेत. परंतु हात असलेल्या निसर्गाच्या घासाकडे कुठलाही लक्ष नाही. यतीच्या वस्तूंचा

वापर करील असताना प्रदूषण तर होत नाही ना, याचा विचारही कुणी मनात आणत नाही. त्याच्याच परिणाम म्हणजे पृथ्वीच्या तापमानात होणारी वाढ, या वाढीमुळे एक वितळकथन पृथ्वी मनुष्य देखील होऊ शकते. हे होऊनही थंड पर्यावरणावरून अनेक उद्योग बंद आहेत, पण त्याचा विचार न करता आपण अशाच अशाच सुलभते, याचे परिणाम आपणांसच भोगावे लागतील हे नक्का.

इथे म्हणा हा नाही की, पर्यावरणाचे संरक्षण कसे करावे, पर्यावरण संरक्षणाचे उपाय अर्थातच वापर आहेत. पण सुरुवात कोण करेल, हा प्रश्न आहे. कधी कधी असाही विचार केला जातो की माझ्या प्रकृतीच्या फरकानेच काय होणार आहे. इ पण, जर आपण सुरुवातच केली नाही तर कसे होणार इ असेच येणाना साठवूनच तर लक्षाची निर्मिती होत असते ना!

[Handwritten Signature]

PRINCIPAL
Yashoda Arts Arts & Commerce College
Sheh Nagar, Nagpur-15